האמנציפציה – שוויון זכויות ליהודים – דף עז

סוף המאה ה-18 – המאה ה-19 · מהדורה למורה ואחריה דף התלמיד/ה

מהדורה למורה + דף תלמיד/ה

מהדורה למורה – תשובות מצופות

ויכוח באספה הלאומית, 1789

1. מה מציע הדובר לתת ליהודים, ומה הוא אינו מוכן לתת להם?

הוא מציע לתת להם את כל הזכויות כבני אדם (כיחידים, כאזרחים), אך אינו מוכן לתת להם מעמד של אומה נפרדת עם שופטים וחוקים משלהם.

2. הסבירו כיצד המקור מבטא את 'העסקה' של האמנציפציה.

השוויון ניתן בתנאי: היהודים יקבלו זכויות מלאות כיחידים, ובתמורה יוותרו על האוטונומיה הקהילתית ועל הזהות הלאומית הנפרדת וישתלבו כאזרחים.

3. כיצד מתבטאים רעיונות הנאורות בדברי הדובר?

הוא מסתמך על רעיון השוויון והזכויות הטבעיות – כל אדם זכאי לאזרחות ללא קשר לדתו; וגם על רעיון המדינה המודרנית, שבה כל האזרחים כפופים לאותו חוק.

מכתב של סוחר יהודי מאלזס, 1792

1. ציינו שני שינויים שחלו בחיי הכותב בעקבות האמנציפציה.

הוא משתתף באסיפת האזרחים; אינו משלם עוד מס מיוחד; בנו יכול לנסות להתקבל ללימודי משפטים.

2. מדוע 'לבו כבד' של הכותב למרות השינויים?

כי האוטונומיה של הקהילה נחלשה (ראש הקהל אינו שופט עוד), יש לחץ לוותר על ייחוד יהודי ('צרפתים בכל'), והוא אינו בטוח שהסביבה באמת מקבלת אותו כשווה.

3. לפי המקור, מה ההבדל בין שוויון בחוק לבין שוויון בחברה?

שוויון בחוק הוא זכויות רשמיות שנקבעו (אזרחות, ביטול מס); שוויון בחברה הוא קבלה אמיתית בלב השכנים – והכותב חושש שזה עדיין חסר.

סיבה ותוצאה – פתרון

סיבה	תוצאה
רעיונות הנאורות על שוויון וזכויות טבעיות	עלתה השאלה אם להעניק שוויון זכויות גם ליהודים
המהפכה הצרפתית וההכרזה על זכויות האדם והאזרח (1789)	צרפת הייתה הראשונה באירופה שהעניקה ליהודים שוויון מלא (1790–1791)
כיבושי נפוליאון	רעיון השוויון הופץ לארצות נוספות באירופה, לעיתים זמנית

היהודים נדרשו לוותר על האוטונומיה הקהילתית	היחלשות מוסדות הקהילה ושאלות חדשות על זהות יהודית
פתיחת האוניברסיטאות והמקצועות החופשיים	יהודים רבים השתלבו בכלכלה, במדע ובתרבות הכללית
עליית האנטישמיות המודרנית בסוף המאה ה-19	היו שהגיעו למסקנה שהאמנציפציה לא פתרה את 'שאלת היהודים'

ציר זמן – הסדר הנכון

1. 'כתב הסובלנות' של הקיסר יוסף השני באוסטריה **(1782)**
2. ההכרזה על זכויות האדם והאזרח; הוויכוח באספה הלאומית על היהודים **(1789)**
3. שוויון זכויות ליהודים הספרדים-הפורטוגזים בצרפת **(1790)**
4. שוויון זכויות לכל יהודי צרפת **(1791)**
5. נפוליאון מכנס את 'אספת הנכבדים' היהודית **(1806)**
6. כינוס ה'סנהדרין' בפריז **(1807)**
7. בבריטניה מותר ליהודים לכהן בפרלמנט **(1858)**
8. שוויון זכויות ליהודי אוסטריה-הונגריה **(1867)**
9. שוויון זכויות ליהודים באיחוד גרמניה **(1871)**

לוודא:

- שוויון ליהודי אוסטריה-הונגריה – 1867 (החוקה של דצמבר 1867)
- שנות חייו של קלרמון-טונר 1757–1792
- 'הצו המביש' של נפוליאון – 1808 (ל-10 שנים)

⚖️ האמנציפציה – שוויון זכויות ליהודים – דף עבודה

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

❓ שאלת הכוונה: האם האמנציפציה הייתה 'עסקה' הוגנת – ומה היא דרשה מהיהודים בתמורה לשוויון?

חלק א' – קוראים ומבינים

אמנציפציה פירושה שחרור, ובהקשר היהודי – מתן שוויון זכויות אזרחיות ופוליטיות ליהודים במדינות שבהן חיו. לפני כן חיו היהודים באירופה כקהילות נפרדות, עם אוטונומיה פנימית אך גם עם הגבלות רבות: מסים מיוחדים, איסור על עיסוקים מסוימים, הגבלות מגורים ולעיתים חובה לגור ברובע נפרד.

רעיונות הנאורות – זכויות טבעיות, שוויון וסובלנות דתית – עוררו את השאלה: האם גם היהודים זכאים לשוויון? היו הוגים שתמכו בכך, והיו שטענו שהיהודים צריכים קודם 'להשתנות'. בשנת 1782 פרסם יוסף השני, קיסר אוסטריה, את 'כתב הסובלנות', שהקל על היהודים והתיר להם לימודים ועיסוקים חדשים, אך דרש מהם, למשל, ללמוד בשפת המדינה.

במהפכה הצרפתית התנהל באספה הלאומית ויכוח סוער על מעמד היהודים. בשנת 1789 אמר הרוזן קלרמון-טונר, בניסוח מעובד: ליהודים כאומה – אין לתת דבר; ליהודים כבני אדם – יש לתת הכול. דבריו ביטאו את 'העסקה': שוויון מלא כיחידים, בתמורה לוויתור על האוטונומיה הקהילתית ועל זהות לאומית נפרדת. ב-1790 קיבלו שוויון היהודים הספרדים-הפורטוגזים, וב-1791 כל יהודי צרפת.

נפוליאון הפיץ את רעיון השוויון בארצות שכבש, אך גם ביקש לבחון את נאמנות היהודים. ב-1806 כינס 'אספת נכבדים' יהודית ושאל אותה שאלות על נישואי תערובת, על היחס לצרפתים כאחים ועל נאמנות לחוקי המדינה. ב-1807 כינס 'סנהדרין' שאישרה את התשובות. ב-1808 פרסם צווים שהגבילו זמנית את היהודים בתחום ההלוואות ('הצו המביש').

במאה ה-19 התפשטה האמנציפציה בהדרגה ובאופן לא אחיד: היו התקדמויות ונסיגות. בבריטניה הותר ליהודים לכהן בפרלמנט ב-1858; באוסטריה-הונגריה ניתן שוויון ב-1867; באיחוד גרמניה – ב-1871. ברוסיה הצארית, שבה חיה רוב יהדות העולם, לא ניתנה אמנציפציה עד 1917.

האמנציפציה פתחה בפני יהודים רבים דלתות לאוניברסיטאות, למקצועות חופשיים, לפוליטיקה ולתרבות הכללית. היא גם עוררה שאלות זהות: כיצד לשמור על יהדות כאזרחים שווים? חלק מהיהודים בחרו בהתבוללות, חלק בשינויים דתיים, וחלק בשמירה על המסורת. בסוף המאה ה-19, עם עליית האנטישמיות המודרנית, היו שטענו שהאמנציפציה לא הגשימה את הבטחתה.

🔑 מושגים חשובים

מושג	הסבר
אמנציפציה	מתן שוויון זכויות אזרחיות ופוליטיות לקבוצה שהייתה מופלית, כאן – ליהודים.
אוטונומיה קהילתית	ניהול עצמי של הקהילה היהודית: בתי דין, גביית מסים ומוסדות חינוך משלה.

כתב הסובלנות	צו של יוסף השני (1782) שהקל על היהודים באוסטריה ודרש מהם השתלבות בתרבות המדינה.
'העסקה' של האמנציפציה	שוויון זכויות ליהודים כיחידים בתמורה לוויתור על ייחוד לאומי וקהילתי.
אספת הנכבדים	כינוס של נציגים יהודים שכינס נפוליאון ב-1806 כדי לבחון את נאמנותם למדינה.
הסנהדרין של נפוליאון	גוף של רבנים ואנשי ציבור שכונס ב-1807 ואישר את תשובות אספת הנכבדים.
אזרחות	מעמד של חבר במדינה, הכולל זכויות (כמו הצבעה) וחובות (כמו מסים).
התבוללות	היטמעות בתרבות הרוב עד כדי טשטוש או נטישה של הזהות היהודית.
אנטישמיות מודרנית	שנאת יהודים שהתבססה במאה ה-19 על טיעונים גזעניים ולאומיים ולא רק דתיים.
גטו	רובע נפרד בעיר שבו חויבו היהודים לגור, בדרך כלל מוקף חומה ושערים.

חלק ב' – מיומנויות

🗓️ סדרו את האירועים לפי הסדר (1 = המוקדם)

אירוע	מספר
נפוליאון מכנס את 'אספת הנכבדים' היהודית	
ההכרזה על זכויות האדם והאזרח; הוויכוח באספה הלאומית על היהודים	
שוויון זכויות ליהודים הספרדים-הפורטוגזים בצרפת	
כינוס ה'סנהדרין' בפריז	
שוויון זכויות ליהודים באיחוד גרמניה	
בבריטניה מותר ליהודים לכהן בפרלמנט	
שוויון זכויות ליהודי אוסטריה-הונגריה	
'כתב הסובלנות' של הקיסר יוסף השני באוסטריה	
שוויון זכויות לכל יהודי צרפת	

מקור מעובד לתרגול

ויכוח באספה הלאומית, 1789

על פי רעיונותיו של קלרמון-טונר: אומרים לנו שהיהודים מבקשים להיות נפרדים – יש להם שופטים משלהם וחוקים משלהם. אני אומר: ליהודים כאומה – לא ניתן דבר; ליהודים כבני אדם – ניתן הכול. אין זה מתקבל על הדעת שתהיה בתוך המדינה אומה נפרדת. על היהודים להיות אזרחים כמו כולם. אם אינם רוצים בכך – שיאמרו זאת. אבל איש לא יגזור על אדם שלא יהיה אזרח רק בגלל דתו.

1. מה מציע הדובר לתת ליהודים, ומה הוא אינו מוכן לתת להם?

2. הסבירו כיצד המקור מבטא את 'העסקה' של האמנציפציה.

3. כיצד מתבטאים רעיונות הנאורות בדברי הדובר?

מקור דמיוני לתרגול

מכתב של סוחר יהודי מאלזס, 1792

אחי היקר, לא תאמין: אתמול הלכתי לאסיפת האזרחים בעיירה, ואיש לא גירש אותי. אני אזרח! אינני משלם עוד את המס המיוחד שהיה מוטל עלינו. בני רוצה ללמוד משפטים בעיר הגדולה, ואולי יתקבל. ובכל זאת לבי מעט כבד. ראש הקהל שלנו כבר אינו יכול לשפוט בינינו, ויש מי שאומרים שעכשיו עלינו להיות 'צרפתים בכל', אפילו בלשון שבה אנו מתפללים. השכן הנוצרי מברך אותי לשלום, אך אינני יודע אם בלבו הוא באמת רואה בי שווה.

1. ציינו שני שינויים שחלו בחיי הכותב בעקבות האמנציפציה.

2. מדוע 'לבו כבד' של הכותב למרות השינויים?

3. לפי המקור, מה ההבדל בין שוויון בחוק לבין שוויון בחברה?

חלק ג' – חושבים וכותבים

התאימו סיבה לתוצאה (כתבו את האות)

סיבה	אות	תוצאה
1. רעיונות הנאורות על שוויון וזכויות טבעיות		א. רעיון השוויון הופץ לארצות נוספות באירופה, לעיתים זמנית
2. המהפכה הצרפתית וההכרזה על זכויות האדם והאזרח (1789)		ב. יהודים רבים השתלבו בכלכלה, במדע ובתרבות הכללית
3. כיבושי נפוליאון		ג. צרפת הייתה הראשונה באירופה שהעניקה ליהודים שוויון מלא (1790–1791)
4. היהודים נדרשו לוותר על האוטונומיה הקהילתית		ד. היו שהגיעו למסקנה שהאמנציפציה לא פתרה את 'שאלת היהודים'
5. פתיחת האוניברסיטאות והמקצועות החופשיים		ה. היחלשות מוסדות הקהילה ושאלות חדשות על זהות יהודית
6. עליית האנטישמיות המודרנית בסוף המאה ה-19		ו. עלתה השאלה אם להעניק שוויון זכויות גם ליהודים

שאלה לדיון וכתיבה

האם הוגן לדרוש מקבוצה לוותר על חלק מזהותה כדי לקבל שוויון? נמקו.

✂ **כרטיס יציאה:** דבר אחד שלמדתי: _____ · שאלה שנשארה לי: _____